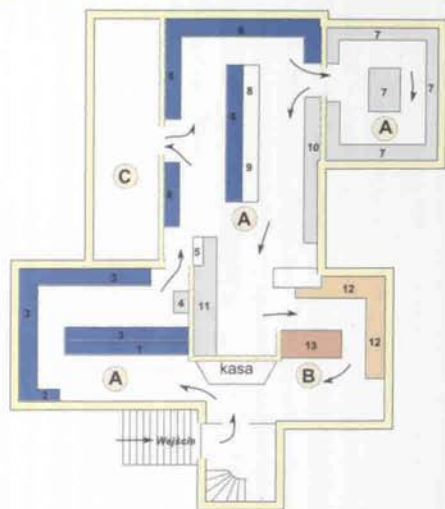

MUZEUM PRZYRODNICZE

w Jeleniej Górze

PLAN MUZEUM PRZYRODNICZEGO W JELENIEJ GÓRZE

A Wystawa stała „Barwny Świat Ptaków”

- 1-ptaki środowiska wiejskiego
- 2-ptaki stepów uprawnych
- 3-ptaki wód śródlądowych
- 4-kazuar i koliber
- 5-odlew Archeopteryksa
- 6-ptaki lasów
- 7-ptaki egzotyczne
- 8-jaja i gniazda ptasie
- 9-bażanty i pustynniki
- 10-ptaki palearktyki
- 11-ptaki mórz i oceanów

B Wystawa stała „Motyle Karkonoszy i Świata”

- 1-motyle Europy Środkowej
- 2-motyle egzotyczne

C Sala wystaw czasowych

Godziny otwarcia Muzeum:

	pn	wt	śr-pt	so-n
IV-IX	-	9-18	9-16	9-17
X-III	-	9-16	9-16	9-16

wydawca:

Muzeum Przyrodnicze w Jeleniej Górze ©

ul. Wolności 268

58-560 Jelenia Góra

tel./fax (75)-7551506, tel. (75)-7557400

e-mail: muzeum@skrzynka.com

tekst:

Bożena Gramsz, Andrzej Paczos

zdjęcia:

Bożena Gramsz (BG), Czesław Narkiewicz (CN), Andrzej Paczos (AP), ze zbiorów Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze (MK), archiwum rodziny Martini (ARM), ze zbiorów Archiwum Państwowego w Jeleniej Górze (APJG), pozostałe Robert Kuliczowski.

plan i mapa:

„Plan” Wydawnictwo Turystyczne, ul. Okrzei 13, 58-500 Jelenia Góra, tel. (75) 7526077, www.plan.pl

skład i druk:

„Booster” Jelenia Góra, tel. (075) 7646455, www.booster.pl

Publikacja wydana dzięki finansowej pomocy Urzędu Miejskiego w Jeleniej Górze

Fotografie na okładce:

str. I:

Pawilon Norweski – zabytkowa siedziba Muzeum Przyrodniczego w Jeleniej Górze (fot. AP); okazy muzealne: bocian biały, motyl *Morpho electra*, dudek.

str. IV:

Plan Cieplic; okazy muzealne: agat z Pogorza Kaczawskiego, motyl *Megalura peleus*, sowa śnieżna.

Jelenia Góra 2001

ISBN 83-911975-6-5

Pawilon Norweski

- siedziba Muzeum Przyrodniczego w Jeleniej Górze

8 km od stolicy Norwegii – Oslo, na stokach fiordu znajduje się bardzo popularna restauracja „Frognerseeteren”. Jest to piętrowa budowla drewniana wzorowana na ludowym budownictwie norweskim. Powstała ok. 1880 r. w tzw. „smoczym stylu”, a jej budowniczym był Holm Munthe. Z tarasów „Frognerseeteren” roztacza się piękny widok na fiord i stolicę Norwegii.

Zauroczony tą budowlą właściciel fabryki maszyn papierniczych w Cieplicach, Eugen Füllner, postanowił wybudować podobny obiekt w miejscu, z którego roztacza się wspaniała panorama Karkonoszy. Pawilon Norweski wzniesli cieplipcy cieśle według planów przysłanych z Norwegii.

Ozdobne ornamenty wieńczące szczyty dachu, tzw. „smocze głowy” oraz koronki nad kalenicami podobne do tych z kościoła Wang w Karpaczu, nawiązują do skandynawskiego budownictwa ludowego. Pawilon Norweski oraz założony wokół niego park od nazwiska fundatora zwany „Füllnerpark” o powierzchni ok. 17 ha otwarto 18.VII.1909 r. z okazji srebrnego wesela cesarza Wilhelma IV i jego małżonki. Do końca lat 50-ych w budynku mieściła się restauracja. W 1967 r. w Pawilonie otwarto wystawę Muzeum Przyrodniczego przeniesionego tu z Długiego Domu. W 1990 r. obiekt wpisano do rejestru zabytków.

Restauracja Frognerseeteren w Oslo – pierwowzór Pawilonu Norweskiego w Jeleniej Górze-Cieplicach (BG).

Pawilon Norweski wkrótce po jego powstaniu – widokówka z początku XX wieku (MK).

Eugen Füllner (1853-1925) fundator Pawilonu Norweskiego (MK).

Wnętrze Pawilonu Norweskiego według przedwojennej widokówki (zb. pryw.).

Pawilon Norweski siedzibą Muzeum Przyrodniczego w Parku Norweskim w Jeleniej Górze-Cieplicach (AP).

Historia zbiorów

Hans Anton Schaffgotsch (1675-1742) – założyciel biblioteki Schaffgotschów i związanych z nią zbiorów. (APJG).

Zbiory Muzeum Przyrodniczego w Jeleniej Górze w dużej części wywodzą się ze wspaniałych kolekcji rodziny Schaffgotschów. Ich początków można szukać już w XVIII w. Były one związane z biblioteką majoratu w Cieplicach założoną przez hr. Hansa Antona Schaffgotscha (1675-1742). W bibliotece gromadzono nie tylko książki i dokumenty lecz także wszelkiego rodzaju pamiątki. Był to tzw. gabinet osobliwości, który miał zadziwić gości i świadczyć o szerokich zainteresowaniach właściciela.

Po śmierci hr. Hansa Antona biblioteka oraz zbiory podupadły. Uporządkowano je dopiero po wojnach napoleońskich. Przypuszczalnie wówczas powstał zbiór minerałów, gipsowe modele grzybów, kolekcje muszli i owadów. Od 1834 r. zbiory udostępniono zwiedzającym w Cieplicach.

W 1876 r. hr. Ludwig Schaffgotsch (1843-91) połączył swoje zbiory ptaków z kolekcją ornitologiczną zakupioną od dra E. Luksa a jako ich kustosa i preparatora zatrudnił w 1880 r. Georga Martiniego (1860-1931). Dzięki jego konsekwentnej i sumiennej pracy oraz bogatemu mecenasowi powstała jedna z największych, prywatnych kolekcji ornitologicznych w Europie. Ukierunkowano ją na ptaki Śląska a z czasem też na ptaki egzotyczne. Od 1920 roku kolekcja zajmowała 8 pokoi w Długim Domu. Efektem 50-letniej pracy Georga Martiniego oraz 30-letniej pracy jego syna, Kurta (1891-1969), który opiekował się zbiorami do 1950 r., była kolekcja obejmująca okazy ok. 3.000 gatunków ptaków (cała gromada liczy ok. 8.500 gatun-

Pałac Schaffgotschów w Jeleniej Górze-Cieplicach.

Wnętrze ekspozycji muzealnej w Długim Domu. (MK)

ków) oraz ok. 1.000 gniazd z 7.000 jaj. Wiele gatunków występowało w różnych stadiach rozwoju, od jaja po osobniki dorosłe. Na ok. 330 gatunków ptaków lęgowych znanych ze Śląska w Cieplicach zgromadzono 291 gatunków w 1.013 egzemplarzach. Nie mniej okazała prezentowała się kolekcja ptaków egzotycznych. Wystarczy wspomnieć, że na ok. 320 gatunków kolibrów znanych nauce Martini zgromadził 302. Trochę mniej było papug (200/320 gatunków), tukanów i dzioborożców (75/85). Zbiory ornitologiczne hr. Schaffgotscha stanowiły wielką atrakcję dawnych Cieplic i cieszyły się zasłużoną sławą nie tylko wśród odwiedzających je kuracjuszy i turystów.

Po wojnie wspaniałe kolekcje rozproszono. Bibliotekę i ptaki wywieziono do Wrocławia i do Warszawy, minerały do Walbrzycha. Mocno uszczuplone zbiory, wystawiane do początków lat 60-ych w tzw. Długim Domu, mimo wszystko robiły duże wrażenie na zwiedzających. Po usunięciu zbiorów z Długiego Domu przez Uzdrowisko, przeniesiono je do Pawilonu Norweskiego - dawnej restauracji. W roku 1967 otwarto tu stałą ekspozycję ornitologiczną a w latach 70-ych także lepidopterologiczną (motyle). W latach 80-ych muzeum słynęło z prelekcji dra Alfreda Borkowskiego, który prowadził tu także badania naukowe nad motylami minującymi.

Georg Martini (1860-1931) – preparator i kustosz zbiorów przyrodniczych w latach 1880-1929 (ARM).

Dr Alfred Borkowski, entomolog, dyrektor Muzeum Przyrodniczego w latach 1963-89. (fot. CN)

Kurt Martini (1891-1967) – preparator i kustosz zbiorów przyrodniczych w latach 1929-50 (ARM).

Muzeum dzisiaj

Od ponad 10 lat Muzeum jest komunalną instytucją kultury Miasta Jelenia Góra. Należy ono także do największych atrakcji turystycznych miasta i regionu. Co roku odwiedza je ok. 40.000 zwiedzających.

Prócz wystaw stałych poświęconych ptakom i motyloom, organizowane są tu wystawy czasowe o tematyce przyrodniczej. Część z nich przygotowują pracownicy Muzeum, np. cykl prezentujący przyrodę Sudetów Zachodnich. Pozostałe wypożyczane są z innych placówek lub od osób prywatnych. Dzięki Państwowemu Muzeum Przyrodniczemu w Görlitz tylko tutaj w Polsce obejrzeć można co dwa lata kolejne edycje wystawy „Życie pod wodą” prezentującej prace nagrodzone podczas największego europejskiego konkursu fotografii podwodnej „Kamera Louis Boutan”.

Zbiory Muzeum obejmują ponad 6.600 okazów ptaków, jaj ptasich, ssaków i ich skórek, rogów, motyli, muszli, przekroji drzew, gipsowych modeli grzybów, minerałów oraz min (owadów minujących).

Biblioteka Muzeum liczy ok. 3000 tomów ze wszystkich dziedzin nauk przyrodniczych. Pracownicy merytoryczni Muzeum zbierają materiały na terenie Sudetów Zachodnich, na ich podstawie publikują prace zarówno popularne jak i naukowe, opracowują je i prezentują w postaci wystaw czasowych, prelekcji. Wystawy czasowe prezentowane są także w innych muzeach dolnośląskich, np. w Kamiennej Górze, Jaworze, Głogowie i Nowej Soli oraz w okolicznych szkołach. Muzeum współpracuje z wieloma instytucjami zajmującymi się badaniem i ochroną przyrody oraz innymi muzeami. Stale kontakty utrzymywane są m.in. z Muzeum Karkonoskim w Jeleniej Górze, Krkonošským Muzeem we Vrchlabí (Czechy), Staatliches Museum für Naturkunde w Görlitz (Niemcy). Nasze eksponaty zdobią także stale ekspozycje w muzeach w Karpaczu, Świebodzinie, Ojcowie i Mysłiborzu.

Fragment ekspozycji ornitologicznej.

Nie tylko wystawy...

ROCZNIK „PRZYRODA SUDETÓW ZACHODNICH”

Od 4 lat Muzeum wydaje własny rocznik pt. „Przyroda Sudetów Zachodnich”. Publikowane są w nim artykuły naukowe i popularno-naukowe autorstwa przyrodników prowadzących badania i obserwacje w Sudetach Zachodnich na terenie Polski Czech i Niemiec.

KARKONOSKA WYSTAWA I GIEŁDA MINERAŁÓW

Karkonoska Wystawa i Giełda Mineralów organizowana jest dwa razy w roku, w maju i w październiku, w salach Miejskiego Ośrodka Kultury w Jeleniej Górze. Uczestniczy w niej zwykle ok. 20 zbieraczy mineralów z Dolnego Śląska i Czech. Wstęp na giełdę jest wolny.

WYSTAWA ŚWIEŻYCH GRZYBÓW

Wystawa Świeżych Grzybów jest już tradycją Muzeum. Odbyna się co roku w jeden z wrześniowych weekendów. Zobaczyć na niej można a także dotknąć, powąchać a nawet spróbować ok. 200 gatunków grzybów jadalnych, trujących i niejadalnych.

PRELEKCJE

Prelekcje ilustrowane przezroczami odbywają się w ciągu roku szkolnego w każdy czwartek o godz. 19. Wygłaszają je przede wszystkim przyrodnicy z uczelni wyższych Wrocławia a także podróżnicy. Wstęp na prelekcje jest wolny.

LEKCJE PSZCZELARSKIE

Lekcje pszczelarskie odbywają się w przymuzealnej pasiece w sezonie wiosenno – letnim w każdą środę od godz. 11 do 12. Prowadzą je nieodpłatnie pszczelarze z Regionalnego Związku Pszczelarzy w Jeleniej Górze. Od dwóch lat we wrześniu wraz z pszczelarzami z RZP Muzeum organizuje pokaz miodobrania.

Przewodnik po wystawach stałych

W Muzeum Przyrodniczym w Jeleniej Górze aktualnie czynne są dwie wystawy stałe.

Wystawa ornitologiczna – „Barwny świat ptaków” złożona z dwóch części – ekspozycji ptaków europejskich oraz egzotycznych Starego i Nowego Świata – w sumie skupiająca 600 okazów ptaków z 332 gatunków, oraz 72 okazy jaj ptasich z ogólnej liczby 800 posiadanych przez Muzeum. Jest to największa ekspozycja ornitologiczna w Polsce.

Wystawa entomologiczna – „Motyle Karkonoszy i świata” przedstawia 1600 okazów motyli z 383 gatunków.

"BARWNY ŚWIAT PTAKÓW"

Na świecie znanych jest aktualnie 9340 gatunków ptaków. W Polsce dotychczas zaobserwowano ich ponad 400, a gnieźdzą się 233. Większość z nich możemy zobaczyć na wystawie.

Zaprezentowano je według środowisk, w jakich żyją. Są to kolejno ptaki: środowiska wiejskiego i miejskiego, pól i stepów uprawnych, wód śródlądowych oraz lasów i gór.

Ptaki egzotyczne zestawiono według krain zoogeograficznych, w których występują, kolejno prezentując ptaki krainy orientalnej (Azja Południowa i Wschodnia), australijskiej, etiopskiej (Afryka), neotropikalnej (Ameryka Południowa), nearktycznej (Ameryka Pn.) oraz palearktycznej (Europa oraz Azja Środkowa i Pn.).

Oddzielnie przedstawiono ptaki mórz ze szczególnym uwzględnieniem gatunków żyjących w rejonie Arktyki i Antarktyki oraz bażanty i pustynniki.

Interesujące jest zestawienie w jednej gablocie kolibra niewiele większego od trzmie-la i jednego z największych ptaków – kazu-ara helmiastego. W osobnej gablocie pokazane są jaja i gniazda ptasie a wśród nich odlew największego jaja nieistniejącego już strusia magadaskarskiego *Aepyornis*, obok zaś przykłady ptasich mieszańców. Ponadto na wystawie zobaczyć można replikę berlińskiego okazu słynnej skamieniałości prapta-ka *Archaeopteryx*.

Fragment ekspozycji ptaków środowiska wiejskiego.

PTAKI ŚRODOWISKA WIEJSKIEGO I MIEJSKIEGO

W pierwszej gablocie możemy obejrzeć gatunki synantropijne, to znaczy takie, które żyją w bezpośrednim sąsiedztwie siedzib ludzkich. Obok tak pospolitych i ogólnie znanych jak wróbel domowy, szpak, jaskółka dymówka i bocian biały - można tu zobaczyć mniej znaną pustułkę

- jedyne sokoła gnieźdzącego się w centrach miast europejskich (poza sztucznie wprowadzanym sokolem wędrownym) na wieżach kościelnych i ratuszowych oraz dwa gatunki ginących już, niestety, sów - płomykówkę i pójdzkę.

Dudek

PTAKI PÓL I STEPÓW UPRAWNYCH

Samica dropia

Drop to gatunek wymierający (może już wymarły) w Polsce. W naszym kraju wyginęło lub bardzo zagrożonych jest 69 gatunków ptaków, co stanowi aż 30% awifauny lęgowej. Szczególnie silny spadek liczebności dropia miał miejsce po II wojnie światowej. Jeszcze przed 50 laty, we współczesnych granicach kraju żyło 600-700 ptaków. W 1986 r. ostatnie dwa dropie zachowały się na Ziemi Poryckiej.

Główną przyczyną wymierania dropia jest działalność ludzi - mechanizacja i chemizacja rolnictwa, tzw. „zadrutowywanie krajobrazu” (plo-ty, linie energetyczne, telefoniczne itd.), polo-

wania i kłusownictwo oraz penetracja pól. Liczebność światowej populacji tego gatunku w stanie dzikim, a jest to ptak euroazjatycki, wynosi aktualnie około 14.000-15.000 osobników, co stanowi niespełna 20% populacji sprzed 50 lat. Na wystawie możemy obejrzeć samca i samicę dropia.

Zauważalna jest wyraźna różnica wielkości i upierzenia między przedstawicielami obu płci (tzw. dymorfizm płciowy). Samiec tego gatunku jest najcięższym ptakiem latającym w Europie (10-18 kg wagi), samica zaś waży tylko 4-6 kg.

Samiec dropia

PTAKI WÓD ŚRÓDLĄDOWYCH

Znany wszystkim łabędź niemy stanowi świetny przykład gatunku, którego człowiek tępieniem i niepokojeniem doprowadził na krańcach wymarcia lecz później, podjąwszy skuteczną jego ochronę, zdołał orestaurować populację a ostatnio doprowadził nawet do osiągnięcia przez nią poziomu liczebności prawdopodobnie nigdy przedtem nie notowanego. Wskutek intensywnego tępienia do początku XX w. łabędź przetrwał na nielicznych stanowiskach tylko w północnej Polsce, w pasie pojezierzy. Na wschód od Wisły ocalało kilkadziesiąt par, na zachód od niej zaledwie kilkanaście. Obecnie łabędź niemy rozprzestrzenił się w całym kraju. Na zachód od Wisły nastąpił dwudziestokrotny wzrost liczebności. Obecnie

w Polsce występuje ok. 4.000 par tych ptaków.

Wiele gatunków ginie na skutek niszczenia ich biotopów (naturalnego środowiska). Zaprezentowana na wystawie sowa błotna i batalion

Batalion

należą do ptaków ginących z powodu meliorowania terenów podmokłych i torfowisk oraz regulacji rzek. Sowa błotna występuje w Polsce zaledwie na ok. 20 stanowiskach. Ostatnią ostoją bataliona jest dolina Biebrzy, gdzie do lęgów przystępuje 200-300 samic.

Do ptaków wodno-błotnych należy również największy orzeł europejski – bielik, o re-

kordowej rozpiętości skrzydeł dochodzącej do 2,5 m. Często buduje on gniazda w pobliżu zbiorników wodnych, gdyż poluje na ryby i ptactwo wodne. Od 1999r. gnieździ się on także w Karkonoszach. Nazwa gatunku pochodzi od śnieżnobiałej barwy ogona u osobników dorosłych.

Orzeł bielik

PTASI DAWID I GOLIAT

Zanim przejdziemy do następnej sali – mały akcent egzotyczny. W jednej gablocie zestawiono jednego z największych ptaków świata – kazuara helmiastego z kolibrem – najmniejszym z ptaków.

Kazuar helmiasty nie jest ani największym ptakiem ani strusiem. Największym strusiem świata jest struś afrykański, należący do rzędu strusi właściwych, żyjący w pustynnych rejonach Afryki oraz Syrii i Arabii. Osiąga on

Kazuar i koliber

wysokość dwóch metrów oraz 130 kg wagi. W Muzeum prezentujemy jedynie jego jajo ważące 1,5 kg. Kazuar należy do odrębnego rzędu kazuarów, do którego zaliczamy 5 gatunków kazuarów właściwych zamieszkujących Nową Gwineę i okoliczne wyspy oraz 2 gatunki australijskich emu. Kazuar helmiasty w przeciwieństwie do pozostałych dużych nietotów jest gatunkiem leśnym, zamieszkującym gęstą dżunglę. Helm wieńczący jego głowę służy mu do przedzierania się przez zarośla podczas biegu. Jest on jednym z największych ptaków na Ziemi. Jego wysokość wynosi 1,5 m a ciężar 100 kg. Bardzo silne nogi opatrzone są trzema palcami, z których wewnętrzny uzbrojony jest w ostry pazur, stanowiący groźną broń.

Kolibry poznano wraz z odkryciem Nowego Świata. Jest to bowiem rodzina wyłącznie amerykańska. Spośród stwierdzonych 327 gatunków i 688 podgatunków połowa żyje w pasie równikowym, w północnej Brazylii i Ekwadorze. Stąd zapewne błędne mniemanie, że kolibry są miłośnikami gorąca. Ich brak w parkach Nowego Jorku i Chicago spowodowany jest skutkami ludzkiej działalności: zatruciem powietrza dużych miast, nadużywaniem pestycydów oraz zabijaniem ptaków dla pozyskania piór, dla zabawy i sportu. Najmniejsze kolibry mają 5 cm długości od końca dzioba do końca ogona oraz 2 g wagi. W zwykłym locie wykonują 50-75 uderzeń skrzydłami na sekundę a w locie godowym aż do 200. Największe kolibry osiągają 21 cm długości ciała.

O POCHODZENIU PTAKÓW

Na prawo od wejścia do kolejnej sali widoczna jest replika odlewu słynnej skamieniałości *Archeopteryx*, praptaka żyjącego przed ok. 145 mln lat nad brzegami płytkiego i ciepłego morza. Oryginał znajduje się w Muzeum Humboldta w Berlinie. Do tej pory znaleziono szczątki zaledwie 8 okazów tego stworzenia wielkości gołębia, wykazującego cechy zarówno gadzie (zęby, ogon, wolne palce kończyn przednich, budowa kręgow) jak i ptasie (pióra, pneumatyczne kości, zrosnięte kości obojczyka, przeciwny palec kończyny tylnej).

Wszystkie pochodzą z Bawarii. Podobnego wieku szczątki praptaków znalezione zostały też w Chinach. Najstarsze praptaki kopalne znane są z Tek-sasu i pochodzą z górnego triasu (ok. 225 mln lat). Najstarsze znaleziska tego typu w Polsce pochodzą z okolic Przemyśla i liczą 25 mln lat.

Archeopteryx, egzemplarz „berliński”, znaleziony w 1877 r.

PTAKI LASÓW

Na wystawie możemy obejrzeć prawie wszystkie gatunki gnieźdzących się u nas dzięciołów. Począwszy od pospolitych – pstrego, dużego, dzięciołka, czarnego przez średnio liczne jak dzięciol zielony i średni do bardzo rzadkich, występujących tylko w Polsce pn.-wschodniej i południowej, jak dzięciol białogrzbiety i trójpalczasty.

Leśnym gatunkiem jest orzeł przedni, drugi pod względem wielkości po bieliku (rozpiętość skrzydeł – 2 m). Aktualnie gnieździ się w Polsce w ilości około 15 par głównie w Tatrach.

Dzięciol zielony

Pięknym modym ubarwieniem już z daleka zwraca uwagę kraska. Ptak obecnie ginący, lęgowy jedynie we wschodniej części kraju. Wymieranie tego gatunku jest spowodowane z jednej strony wycinaniem starych, dziuplastych drzew, z drugiej zaś nadużywaniem pestycydów w rolnictwie. Na wystawie możemy również zobaczyć najmniejszego ptaka europejskiego – mysikrólika oraz bliźniaczko do niego podobnego zniczka, które sięgają 9 cm długości.

Kraska

PTAKI GÓR

W tej części ekspozycji zobaczymy gatunki charakterystyczne dla Karkonoszy, m.in. gnieźdzące się na Śnieżce oraz w Śnieżnych Kótłach płochacz halny i siwerniaki, występujące w strefie kosodrzewiny czeczotki oraz gnieźdzące się na granicy kosówki i regla górnego drozdy obrożne, podobne do naszych kosów lecz z białą „obrożą”. Sokół wędrowny prawie wyginął w Polsce. Gnieździ się jeszcze w czeskiej części Karkonoszy. Ptak ten coraz częściej jest sztucznie wsiedlany do europejskich miast.

Fragment ekspozycji ptaków środowiska górskiego (fot. RK)

PTAKI EGZOTYCZNE STAREGO I NOWEGO ŚWIATA

Na wystawie zaprezentowano m.in. dwie interesujące rodziny ptaków egzotycznych – dzioborożce i tukany. Obie grupy łączy podobieństwo wyglądu – potężne dzioby zbudowane z substancji rogowej.

Dzioborożce, zwane też pieprzoadami, zamieszkują Archipelag Sundajski i Afrykę. Znanych jest 48 gatunków. Ich potężne dzioby to efekt powolnej ewolucji związanej z ich osobliwą biologią rozrodu. Samica składa jaja w dziupli, której otwór zalepia mulem i odchodami pozostawiając tylko wąską, pionową szczelinę. Bezpiecznie ukryta wysiaduje jaja a samiec przynosi jej pożywienie aż do momentu, gdy pisklęta osiągną połowę wielkości dorosłego ptaka. Wówczas samica za pomocą dzioba rozbija „więzienie” i wydostaje się na zewnątrz. Pisklęta zaś ponownie zalepiają wejście i pozostają w dziupli aż do wylotu.

U tukanów, zamieszkujących wyłącznie tropikalne lasy Ameryki (35 gatunków) potężne, ząbkowane na brzegach dzioby służą do rozgryzania twardych łupinek nasion, czyli jako „dziadek do orzechów”.

Ptaki rajskie, spośród których 3 gatunki pokazane są na wystawie, występują na Nowej Gwinei i w Australii. Dotychczas poznano 43 gatunki i ponad 100 podgatunków. Są pod ochroną prawną na całym obszarze występowania. Papuasi mają jednak prawo,

wyłącznie na własny użytek, strzelać do nich z łuku lub łowić je w sidła. Tylko samce są pięknie ubarwione i mają ozdobne pióra.

Bardzo interesującym i rzadkim ptakiem jest kiwi, nielot wielkości kury żyjący na Nowej Zelandii. W przeciwieństwie do innych ptaków, które są wzrokowcami, kiwi jest prawie ślepy, ma za to dobrze rozwinięty węch, podobnie jak ssaki.

Na wystawie można też podziwiać dwa największe ptaki latające świata – kondora wielkiego i albatrosa wędrownego osiągające 3,7 m rozpiętości skrzydeł.

Dzioborożec

Tukany

Ptak rajski mniejszy

JAJA PTAKÓW

Na wystawie zaprezentowano 72 okazy jaj ptasich, w tym ważące 1,5 kg jajo strusia afrykańskiego, największego współcześnie żyjącego ptaka. Uwagę zwraca odlew gipsowy jaja Aepiornisa – strusia madagaskarskiego, który jeszcze w czasach historycznych (XVI w.) zamieszkiwał Madagaskar. Był on ptakiem leśnym, osiągał ok. 3 m wysokości i maksymalnie ponad 600 kg wagi. Jego jaja ważyły 9-12,5 kg i miały 10 l pojemności. Gatunek ten wytępiony został przez kolonizujących wyspę Portugalczków.

Mimo że jaja ptaków różnią się wielkością, barwą, kształtem i wyglądem powierzchni, to

większość z nich, ze względów ochronnych, jest niepozorna, trudna do zauważenia w waunkach naturalnych. Najmniejsze jaja składają kolibry. Ich jajeczka ważą zaledwie 0,25 g.

Obok zaprezentowano kilka przykładów gniazd ptasich. Niektóre

Wilgi przy gnieździe

z nich są proste, składają się ze splecionych ze sobą gałązek, traw czy liści (np. gniazdo wróbla mazurka, czy kurki wodnej) inne zaś to mistrzowskie konstrukcje wymagające wiele pracy i zręczności (np. raniuszek).

Powyżej widoczna jest para kanarków oraz 3 okazy mieszańców powstałych ze skrzyżowania kanarka ze szczygłem, kulczykiem i czyżem.

Odlew jaja Aepiornisa oraz jajo strusia afrykańskiego w zestawieniu z jajem kurzym

PTAKI MÓRZ

Oddzielną grupę stanowią ptaki mórza, głównie gatunki występujące w Arktyce i Antarktyce. Przedstawiono tu m. in. podobnie przystosowane do życia w morzu choć nie spokrewnione ze sobą: pingwina królewskiego żyjącego na półkuli południowej oraz alkę krzywonosą, nura lodowca i nurzyka podbiałatego z Arktyki.

Nur lodowiec

"MOTYLE KARKONOSZY I ŚWIATA"

Morpho electra

Wystawa prezentuje motyle występujące w Sudetach Zachodnich oraz egzotyczne (gąbłota na środku sali) a wśród nich gatunki nocne (tzw. ćmy) i dzienne. Te powszechnie uważane za najpiękniejsze z owadów,

często porównywane do kwiatów, podobnie jak one, są bardzo delikatne i wrażliwe. Wiele gatunków związanych jest z występowaniem ściśle określonych gatunków roślin. Dlatego kiedy roślina żywicielska zostanie zniszczona, np. wskutek zalesienia łąki lub nawożenia, ginie wraz z nią również motyl. Taki los spotkał np. widocznego na wystawie niepylaka apollo podgatunek śląski (ssp. *silesianus*). Możemy go oglądać jedynie w postaci martwego okazu w gablocie.

Motyłem nocnym z rodziny zawisakowatych jest, podlegająca ochronie gatunkowej, zmierzchnica trupiagłówka. Rozpiętość jej skrzydeł dochodzi do 10 cm. Na stronie grzbietowej tułowia tego motyla występuje charakterystyczny wzorek przypominający trupią czaszkę. Motyle te zapędzają się do Polski z ciepłych, południowych rejonów Europy. Tu składają jaja na ziemniaku i bieluniu a wylęgłe z nich gąsienice dają początek pokoleniu jesiennemu, które, niestety, ginie bezpotomnie.

Duże zawisaki pojawiające się nieraz latem w większych ilościach w Polsce budzą często strach a obserwowane podczas wybierania długą trawką pyłku z kwiatów np. na balkonie, mylnie brane są za... kolibry.

Śpośród gatunków chronionych w Polsce na wystawie można obejrzeć m.in. mieniące się fioletem mieniąki – tęczowca i struż-

Ageronia iphthime

nika, pazia królowej i pazia żeglarza oraz rzadkie, ginące niepylaki – mнемозyne i apolla. Ze względu na mimikrę (upodobnianie się do gatunków drapieżnych lub jadowitych) interesujący jest największy europejski przedstawiciel rodziny przeziernikowatych, przeziernik osowiec, udający szerzenia.

Wśród motyli egzotycznych na uwagę zasługuje największy motyl świata – *Attacus atlas*, którego rozpiętość skrzydeł sięga nawet 25 cm. Występuje on w Indiach, Chinach i na wyspach pd.-wschodniej Azji. Klasyczny przykład mimizeji, czyli upodobniania się do otoczenia) można zaobserwować u motyla *Kallima Inachus Formosana* z Tajwanu, którego dolna strona skrzydeł przypomina zeschnięty liść pokryty pleśnią i rdzawymi plamami. Zaś motyle z rodzaju *Caligo* na każdym tylnym skrzydle posiadają rysunek dużego, jasno obrzeżonego „oka”, co sprawia, że cały motyl po rozłożeniu skrzydeł przypomina głowę sowy – ptaka drapieżnego, naturalnego wroga drobnych gryzoni i ptaków, które zagrażają motyłow. Broni się on więc udając wroga swoich wrogów.

Motyle od dawna budziły zainteresowanie kolekcjonerów. Skutkiem masowego ich odławiania i handlu jest wielkie zubożenie ilości żyjących gatunków.

Kallima inachus formosana wierzchnia strona skrzydeł.

Kallima inachus formosana spodnia strona skrzydeł przypominająca liście.

Megalura peleus

Museum für Naturkunde in Jelenia Góra – Cieplice (Bad Warmbrunn)

Die ersten Sammlungen sind mit der Majoratsbibliothek der gräflichen Familie Schaffgotsch in Bad Warmbrunn verbunden. Gründer der Bibliothek war Graf Hans Anton Schaffgotsch (1675-1742). Graf Ludwig Schaffgotsch hat im Jahre 1876 seine Vogel-sammlung durch den Ankauf der Kollektion von Dr. Luks sehr vergrößert. Dank der 50 jähriger, konsequenter und gewissenhafter Arbeit des Konservators und Präparators – Georg Martini (1860-1931), dann der 30 jähriger Arbeit seines Sohnes – Kurt Martini (1891-1969) und dank dem reichen Mäzen entstand eine Vogelkollektion, die geschätzt wurde als eine der größten Sammlungen im Privatbesitz in Europa. Nach dem letzten Weltkriege wurde die Schaffgotsche Bibliothek zusammen mit den naturwissenschaftlichen Sammlungen nach Breslau und Warschau in die während des Krieges zerstörte Museen ausgeführt. Dem auf der Basis von Resten der Vogelsammlung entstandenen Museum wurde die zoologische Spezialisierung zugeschrieben. Heute ist es städtisches Museum von Jelenia Góra. Die Sammlungen des Museums umfassen 6654 verschiedene Objekte (Vögel, Vögeleier, Säugetiere, Schmetterlinge, Muscheln und Mineralien). Außerdem entsteht das Herbarium der Pflanzen und Pilze von Westsudeten. Die Bibliothek besteht aus ca. 3000 Bänden von allen Naturwissenschaften. Man organisiert temporale Ausstellungen, Mineralienbörsen, Freilichtausstellungen der frischen Pilze u.a. Das Museum für Naturkunde in Jelenia Góra arbeitet u.a. mit dem Museum für Naturkunde in Görlitz und dem Krkonoše Nationalpark in Vrchlabí (Tschechische Republik) zusammen.

Přírodovědecké muzeum v Jelení Hoře – Teplicích.

První sběry jsou spjaty s knihovnou dědičného panství Schaffgotschů v Teplicích. Zakladatelem knihovny byl Hans Anton Schaffgotsch (1675-1742). V r. 1876 hrabě Ludwig Schaffgotsch doplnil své sběry ptáků o ornitologickou kolekci zakoupenou od dr. E. Lukse. Díky 50 letě důsledné a svědomité práci konzervátora a preparátora Georga Martini (1860-1931), 30 letě práci jeho syna Kurta (1891-1969) a také bohatému mecenášství vznikla ornitologická sbírka uznávaná za jednu z největších soukromých kolekcí v Evropě. Po II. světové válce zůstala schaffgotschovská knihovna a jiné sbírky, včetně přírodovědné převezena z větší části do Vratislavi a Varšavy. Muzeu vytvořenému na základě zbytků sbírek Schaffgotschů zůstala připsána ornitologická specializace. Dnes zřizovatelem muzea je město Jelení Hora. Muzejní sbírky zahrnují 6654 položek (ptáků, ptačích vajec, savců, motýlů, lastur a minerálů). Kromě toho je veden herbář rostlin a hub Západních Sudet. Muzejní knihovna obsahuje 3000 svazků ze všech oborů přírodních věd. Pracovníci muzea organizují krátkodobé výstavy o přírodě, burzy minerálů, výstavy čerstvých hub aj. Muzeum spolupracuje mj. se Správou Krkonošského národního parku ve Vrchlabí a Státním Přírodovědeckým Muzeem v Görlitz.

Domek Norweski

(obok Muzeum)

zaprasza na:

- smaczne posilki
- frytki
- napoje
- slodycze
- piwo

w godzinach

9.00 -21.00

